

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук Груздя Олександра Івановича
на дисертацію Мішустіна Владислава Володимировича «Методика
розслідування масових заворушень», представлену на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Відповідно до ст. 39 Конституції України громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Проте незважаючи на закріплення такого конституційного права громадян на «мирні збори», мають місце випадки організації масових заворушень, що супроводжуються насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя, а також активна участь у масових заворушеннях, кримінальна відповідальність за які передбачена ст. 294 КК України. Так, протягом 2013-2021 років до ЄРДР внесені відомості за фактами вчинення 209 кримінальних правопорушень за ст. 294 КК України, зокрема, за 2013 рік – 5 кримінальних правопорушень, 2014 – 148, 2015 – 3, 2016 – 9, 2017 – 8, 2018 – 12, 2019 – 11, 2020 – 7, 2021 – 6, 2022 – 4, 2023 – 5, 2024 – 3, 2025 – 0. Зазвичай, масові заворушення є реакцією окремих громадян, груп або спільнот на процеси, які відбуваються у суспільстві та державі. Причиною масових заворушень можуть стати як соціально-політичні, економічні або інші зміни, які є неприйнятними для окремих груп населення, так і різноманітні конфлікти, які виникають під час зіткнення інтересів політичних рухів, молодіжних субкультур або представників різних спортивних напрямків. Зважаючи на те, що масові заворушення є порушенням громадського порядку, вони представляють небезпеку для життя і здоров'я людей, та можуть призвести до тяжких наслідків у вигляді заподіяння тілесних

ушкоджень, спричинення значних матеріальних збитків та пошкодження власності як окремих громадян, так і держави, загибелі людей.

Наведені положення вказують на актуальність теми дисертаційного дослідження «Методика розслідування масових заворушень» та його практичне значення.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (Наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454; Наказ МВС України від 26 грудня 2022 року № 848); тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025-2029 роки (Наказ МВС України від 21 травня 2024 року № 326); пріоритетного напрямку наукових досліджень «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні» Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року №12-21; тематики науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ на 2020–2024 роки «Теоретичні та практичні проблеми державотворення, реформування права та правоохоронної системи в контексті євроінтеграційного вибору України» (№ 0120U105582).

Науковий рівень дисертації та новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукова обґрунтованість.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлюється тим, що в дисертації сформульовано та обґрунтовано низку положень і рекомендацій, які мають науково-теоретичне і практичне значення.

Дисертацію присвячено вивченню теоретичних і практичних положень методики розслідування масових заворушень. Надано загальну характеристику та з'ясовано кримінально-правові ознаки масових заворушень. Узагальнено наукові дослідження щодо криміналістичної характеристики масових заворушень та встановлено, що криміналістична характеристика масових заворушень охоплює дані про спосіб вчинення злочину, предмет протиправного посягання, особу правопорушника, особу потерпілого, обстановку вчинення злочину, типові сліди злочину. Надано характеристику способу та механізму вчинення масових заворушень.

До типових способів вчинення масових заворушень належать: 1) організація масових заворушень (створення сприятливих умов для зібрання людей та наростання конфлікту, розповсюдження інформації для провокування масових заворушень; попередня підготовка, підбір учасників та розмежування функцій і завдань між ними; пошук або виготовлення знарядь та засобів; провокація натовпу до вчинення злочинних дій); 2) активні та безконтрольні дії натовпу (вчинення сукупності активних злочинних дій окремими особами у натовпі, що виражається у агресивній поведінці, направленій на порушення громадської безпеки та порядку, передбачає застосування вогнепальної або холодної зброї, вибухових пристроїв, запалювальних сумішей, палиць та інших предметів з метою пошкодження майна або завдання тілесних ушкоджень іншим особам, підпалів та підривів, захоплення адміністративних будівель та руйнування об'єктів цивільної інфраструктури, вчинення насильства та опору представникам правоохоронних органів); 3) протидія розслідуванню (надання неправдивих показань, знищення доказів, погрози і залякування свідків та потерпілих, заперечення участі у масових заворушеннях). Визначено, що початковий етап розслідування масових заворушень характеризується тим, що вказані злочини вчиняються явно і не приховуються від працівників правоохоронних органів, очевидців та потерпілих. Приводом для відкриття кримінального провадження та внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань є повідомлення про вчинення масових заворушень від

потерпілих, посадових осіб та працівників підприємств, установ та організацій, а також представників державної влади, засобів масової інформації та очевидців.

На позитивну оцінку заслуговують положення щодо систематизації обставин, що підлягають встановленню в залежності від етапу досудового розслідування та наведено у вигляді алгоритму: 1) на етапі отримання повідомлення про кримінальне правопорушення або інші події встановлюються обставини, що характеризують подію кримінального правопорушення та обставини, що характеризують обстановку вчинення злочину (час, місце); 2) на початковому етапі розслідування встановлюються: обставини, що характеризують особу злочинця (характеристика особи злочинця, його дані та ознаки; наявність організаторів масових заворушень; дії кожного із учасників масових заворушень); обставини, що характеризують суб'єктивну сторону злочину (мотив; мета; умисел); обставини, що характеризують спосіб вчинення злочину (підготовка; спосіб вчинення та приховування протиправних дій; використання зброї та інших предметів як зброї; знаряддя і засоби вчинення злочину); обставини, що характеризують наслідки злочину (відомості про потерпілих осіб; характер негативних наслідків масових заворушень (матеріальна, моральна або фізична шкода); 3) на подальшому етапі встановлюються обставини, які впливають на кримінальну відповідальність особи (обставини, які обтяжують покарання; обставини, які пом'якшують покарання або виключають кримінальну відповідальність; визнання вини).

У дисертації проаналізовано проблемні аспекти проведення слідчого огляду, зокрема, відзначено, що складність під час огляду місця події при розслідуванні масових заворушень полягає у огляді великих ділянок місцевості (площ, вулиць, проспектів, стадіонів, будівель, споруд), що зумовлено багатопредметністю обстановки, значною кількістю об'єктів, що підлягають огляду та численними слідами вчинення масових заворушень. Це зумовлює необхідність у застосуванні сучасних засобів криміналістичної техніки, зокрема 3D сканування з метою виготовлення 3D моделей місця події та окремих

об'єктів, а також використання можливостей безпілотних літальних апаратів з метою здійснення фото- та відеофіксації. Встановлено, що 3D сканування місця події та окремих його об'єктів дозволяє виготовити 3D модель, яка в повній мірі відображає характеристики та параметри об'єктів огляду, їх взаємне розміщення, ознаки та будову. Створення 3D моделей місцевості сприяє об'єктивному і точному відображенню обстановки, детальній фіксації розташування об'єктів, слідів, доказів, ознак руйнувань, пошкоджень, вибухів, підпалів, а також забезпечує можливість його подальшого перегляду та аналізу слідчими та учасниками слідчо-оперативної групи, перевірці отриманої у ході розслідування інформації та формування слідчих версій і тактичних завдань розслідування.

Розроблено типовий план допиту свідків під час розслідування масових заворушень, який охоплює такі відомості: 1) анкетні дані допитуваної особи; 2) інформація щодо присутності свідка на місці вчинення масових заворушень; 3) інформація, що характеризує подію масових заворушень; 4) інформація щодо осіб, які брали участь у масових заворушеннях; 5) інформація щодо наслідків масових заворушень.

Вищевикладене дає підстави вважати, що наведені у дисертаційному дослідженні Мішустіна В.В. наукові результати мають певний ступінь новизни та відповідають вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Практичне значення отриманих результатів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені у дисертації наукові результати дослідження у формі висновків та рекомендацій впроваджено та можуть бути використані у: – науково-дослідній сфері – для подальшого вивчення методики розслідування масових заворушень, розв'язання проблемних питань та проведення наукових досліджень з теоретичних і практичних аспектів організації і тактики розслідування масових заворушень; – законотворчій діяльності – з метою оновлення та удосконалення чинного законодавства у питаннях протидії, виявлення та розслідування

масових заворушень; – практичній діяльності правоохоронних органів України – під час розслідування масових заворушень та проведення занять зі службової підготовки, спрямованих на підвищення професійного рівня працівників органів досудового розслідування; – освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти, а також при підготовці навчальних програм, посібників та підручників.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Метою дисертації є отримання наукових результатів на основі вивчення теоретичних і практичних положень методики розслідування масових заворушень. Для досягнення мети дослідження поставлено такі завдання:

- узагальнити та визначити поняття та ознаки масових заворушень;
- з'ясувати структуру та значення криміналістичної характеристики масових заворушень;
- проаналізувати елементи криміналістичної характеристики та охарактеризувати спосіб вчинення масових заворушень;
- з'ясувати механізм вчинення масових заворушень;
- виокремити обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні масових заворушень;
- охарактеризувати типові слідчі ситуації та версії при розслідуванні масових заворушень;
- визначити тактичні завдання та їх рішення при розслідуванні масових заворушень;
- з'ясувати специфіку проведення слідчого огляду при розслідуванні масових заворушень;
- розглянути особливості допиту при розслідуванні масових заворушень;
- розкрити значення та види судових експертиз у кримінальних провадженнях щодо вчинення масових заворушень.

Дисертантом досягнуто визначеної мети дослідження та послідовно вирішено комплекс взаємопов'язаних завдань, результати яких викладено у вигляді пропозицій та рекомендацій щодо розслідування масових заворушень.

Методологічну основу дослідження складають загально-наукові, емпіричні та спеціально-юридичні методи наукового пізнання. Системний підхід (системно-структурний метод) надав можливість вивчити методику розслідування масових заворушень як сукупності компонентів, категорій та понять: криміналістична характеристика (підрозділ 1.2, 1.3), початковий етап розслідування (розділ 2), обставини, що підлягають встановленню (підрозділ 2.1), типові слідчі ситуації та версії (підрозділ 2.2.), особливості проведення слідчих (розшукових) дій (розділ 3), проведення судових експертиз (підрозділ 3.3). Аналіз як метод використовувався при вивченні криміналістичної характеристики масових заворушень та її структури (підрозділ 1.2, 1.3), методи індукції та дедукції використано під час формулювання основних висновків (висновки до розділів та загальні висновки). Логіко-семантичний метод дозволив визначити зміст понять «масові заворушення», «криміналістична характеристика», «механізм масових заворушень», «обставини, що підлягають встановленню», «типові слідчі ситуації», «слідчий огляд», «судова експертиза». Формально-логічний метод надав можливість проаналізувати основні положення кримінального законодавства (підрозділ 1.1) та кримінального процесуального законодавства щодо процесуальних положень розслідування масових заворушень, проведення слідчих (розшукових) дій та судових експертиз (підрозділ 3.1, 3.2, 3.3).

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертаційному дослідженні, викладені повно, послідовно та з дотриманням вимог наукової логіки. Зміст роботи охоплює всі структурні елементи, необхідні для комплексного розкриття методики розслідування масових

заворушень, а отримані результати належним чином аргументовані, теоретично обґрунтовані та підтверджені емпіричними матеріалами.

Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено у чотирьох наукових публікаціях, опублікованих у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, три – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності. Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності.

Дисертація Мішустіна В.В. є системним, цілісним та комплексним науковим дослідженням, у межах якого відповідно до обраної мети здійснено ґрунтовне теоретичне узагальнення наявних наукових підходів і запропоновано нове вирішення наукового завдання, що має істотне значення для криміналістики. Зміст дисертації відзначається внутрішньою логічною узгодженістю та послідовністю викладу матеріалу. Усі розділи роботи логічно поєднані єдиною науковою метою, кожен із них виконує самостійну функцію у розкритті заявленої теми та водночас органічно доповнює загальну концепцію дослідження. Перехід від загальнотеоретичних положень до аналізу чинного законодавства й обґрунтування практичних рекомендацій здійснено послідовно та методологічно виважено.

Робота складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (217 найменувань на 26 сторінках) та чотирьох додатків на 17 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 247 сторінок, із них основний текст – 189 сторінок.

Загальний аналіз змісту дисертаційного дослідження Мішустіна В.В. дає підстави дійти висновку про відсутність порушень академічної доброчесності та належне оформлення посилань на джерела текстових запозичень.

Зауваження щодо змісту дисертації.

Загалом, позитивно оцінюючи дисертацію Мішустіна В.В. необхідно звернути увагу на окремі положення даної наукової праці, які викликають зауваження та можуть стати предметом подальших наукових досліджень:

1. Дисертантом запропоновано такі типові слідчі ситуації під час розслідування масових заворушень: 1) отримано інформацію з оперативних джерел про планування та організацію масових заворушень, проведення підготовки до їх вчинення; 2) отримано інформацію про вчинення масових заворушень, але на момент прибуття слідчо-оперативної групи протиправні дії припинено, учасники заворушень відсутні на місці події; 3) отримано інформацію про те, що мирне зібрання громадян (мітинг, демонстрація, похід, спортивний захід), про яке завчасно повідомлено органи державної влади переросло у масове заворушення; 4) отримано інформацію про початок масових заворушень, яким передувало вчинення кримінального правопорушення або конфліктна ситуація (с. 123–124). Однак, вказані слідчі ситуації мають більш узагальнений характер, і доречним, в межах дисертаційної роботи є виокремлення специфічних ситуацій, які притаманні, наприклад, для масових заворушень при активній протидії правоохоронним органам або при участі у масових заворушеннях великої кількості невстановлених осіб.

2. Дослідження не охоплює питання використання новітніх методів збирання доказів, зокрема використання OSINT (Open Source Intelligence) під час документування масових заворушень. Доцільним було б розкрити можливості аналізу відкритих джерел інформації, моніторингу соціальних мереж, аналізу відкритих сервісів, відеоплатформ та інших ресурсів, які дозволяють оперативно встановлювати осіб, що є організаторами або активними учасниками масових заворушень, а також фіксувати виявлену доказову інформацію.

3. У підрозділі 3.3 визначено, що проведення судових експертиз під час розслідування масових заворушень сприяє дослідженню об'єктів, пов'язаних із подією злочину і отриманню обґрунтованих висновків за результатами дослідження. У кримінальних провадженнях щодо масових

заворушень проводяться такі експертизи: судово-медична, транспортно-товарознавча, балістична, пожежно-технічна, трасологічна, дактилоскопічна (с. 189–190). Проте, у дисертації не розкрито питання призначення фототехнічної експертизи з метою ідентифікації учасників масових заворушень.

Не зважаючи на вказані недоліки, дисертація Мішустіна В.В. є завершеним самостійним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вивчення теоретичних і практичних положень методики розслідування масових заворушень.

Висновки.

Таким чином, дисертаційне дослідження Мішустіна Владислава Володимировича відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор – Мішустін Владислав Володимирович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Рецензент –

**завідувач кафедри кримінального процесу та
криміналістики факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
кандидат юридичних наук
_____.2026**

Олександр ГРУЗДЬ